

## **A MARINE ADVICE BOOK: IN VERSE SECTION OF PİRİ REİS' BAHİRİYE**

BİR DENİZCİLİK NASİHATNÂMESİ: PİRİ REİS'İN BAHİRİYE'SİNİN  
MANZUM BÖLÜMÜ<sup>1</sup>

**Muhittin ELİAÇIK<sup>2</sup>**

### **Abstract**

With the conquest of Istanbul, in Ottoman, the interest to marine, geography and cartography increased and the work in this field has increased to peak in 16th century with Piri Reis. This article which has been the most important book of marine and geography history; is prepared by Piri Reis who has been specialized on map, compass and geography subjects. Piri Reis who visited the mediterranean for overall and compiled the notes which he took on his travels, revealed a detailed article which named Bahriye and presented it to Kanuni in 1526. This guide article which contains very important info about mediterranean and marine, is also read a lot in abroad and also came up many copies of it. Because Piri Reis' Bahriye is generally accepted as marine and geography article, the literary value of the in verse introduction section and advice book is not edited. Whereas, beside being a marine and geography book, Bahriye is exactly a literary article and a marine advice book which has exactly 1200 couplets in introduction and result section. An article whose introduction and result sections contain a voluminous advice mesnewi, should handled as advice book and it is absolutely natural. These sections are arranged in an appropriate shape, content and style to classic Ottoman advice mesnewis. This article is going to handled and edited as a marine advice book.

**Keywords:** Piri reis, navigation, in verse, advice book.

### **Özet**

İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı'da denizcilik, coğrafya ve haritacılığa olan ilgi artmış ve bu sahadaki çalışmalar 16. yüzyılda Piri Reis'le zirveye çıkmıştır. Dünya denizcilik ve coğrafya tarihinin en mühim kitaplarından birisi olan bu eser; harita, pusula ve coğrafya konularında uzmanlaşmış bir kişi olan Piri Reis tarafından hazırlanmıştır. Akdeniz'i baştan başa gezip seyahatlerinde tuttuğu notları daha sonra derleyerek Bahriye adıyla ayrıntılı bir eser ortaya koymuş olan Piri Reis, bu eseri 1526'da Kanuni'ye sunmuştur. Akdeniz ve denizcilik üzerine çok önemli bilgileri içeren bu kılavuz eser, yurt dışında da çok okunmuş ve birçok nüshası ortaya çıkmıştır. Piri Reis'in Bahriye adlı bu eseri genellikle bir denizcilik ve coğrafya eseri olarak kabul edildiğinden, manzum giriş bölümünün edebî değeri ve nasihatnâme yönü pek incelenmemiştir. Oysa, Bahriye bir denizcilik ve coğrafya kitabı olmakla birlikte, tam 1200 beyit tutan manzum giriş ve hatime bölümleriyle tam bir edebî eser ve bir denizcilik nasihatnâmesidir. Giriş ve hâtime bölümleri böylesine hacimli bir nasihat mesnevisini ihtiva eden bir eserin, bir denizcilik nasihatnâmesi olarak ele alınması tabiidir. Bu bölümler, şekil, muhteva ve üslupça da klasik Osmanlı nasihat mesnevilerine uygun tarzda düzenlenmiştir. Bu makalede bu eser bir denizcilik nasihatnâmesi olarak ele alınıp incelenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Piri reis, bahriye, manzum, nasihatnâme.

<sup>1</sup> Bu makale, 26-29 Eylül 2013 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu'nda sunulan tebliğin yeniden ele alınıp düzenlenmiş şeklidir.

<sup>2</sup> Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
[meliacik63@yahoo.com](mailto:meliacik63@yahoo.com)

## Giriş

Osmanlı, bir imparatorluk hâline geldiğinde uzak seferler ve ticaret başta olmak üzere birçok husus öne çıkmış, denizcilik, coğrafya ve haritalara olan ilgi artmıştır. Bu konuda İstanbul'un fethinden itibaren önemli çalışma ve faaliyetler başlayıp 16. yüzyılda zirveye çıkmıştır. Osmanlı'da denizcilik ve harita sahasında öne çıkmış mühim isimlerden birisi de Pîrî Reis (1470-1554) olup, hazırladığı haritalar ve denizcilik kitapları ile tanınmıştır. Pîrî Reis, denizciliği üstadı ve amcası olan ve 1494-1511 tarihleri arasında Sultan II.Bayezid'in emrine giren Kemal Reis'ten öğrenmiş ve onunla birlikte Akdeniz'de birçok liman, ada ve kale görüp bunlara ait bilgileri Bahriyye adlı manzum-mensur karışık eserine kaydetmiştir. Şairliği de bulunan Piri Reis, navigasyon ve haritacılık alanında öne çıkmış bir simadır. 1521'de biten, ancak, müsvedde ve dağınık bir hâlde bulunan Bahriyye adlı coğrafi ve edebî eserini, kılavuz kaptan olarak katıldığı 1524 Mısır seferinde Sadrazam İbrahim Paşa'nın teşvikiyle temize çekmiş ve bir tuhfe olmak üzere Kanuni Sultan Süleyman'a takdim etmiştir. Bu eser genellikle bir coğrafya kitabı olarak tanınmış ve edebî yönü üzerinde pek durulmamıştır. Eserin ilk 40 yaprağında mesnevi nazım şekliyle yazılmış yaklaşık 1200 beyitlik manzum kısım bir denizcilik nasihatnâmesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, eserin 91 beyitlik hâtîme kısmı da eklendiğinde ortaya mühim bir denizcilik nasihatnâmesi çıkmış olmaktadır.

## Pîrî Reis

Kendisini "Re'îsü'l-bahr Pîrî bin Muhammed" olarak tanıtan Pîrî Reis (ö.1553)lin künyesi Pîrî Muhyiddin bin Hacı Mehmed'dir. Gelibolu'da doğmuştur. Bahriyye'de kendi anlattığına göre amcası Kemal Reis'le birlikte bütün Akdeniz'de korsanlık yaptıktan sonra devlet hizmetine girmiştir. Yavuz'un Mısır seferinde gemi reisi olarak hazır bulunmuş ve Kahire'de 1513 tarihli ilk dünya haritasını çizerek 1517'de padişaha sunmuştur. Kanûni'nin 1521 tarihli Belgrad seferinde Tuna donanmasında bulunmuş, ertesi yıl Rodos seferine katılmış, 1524'de deniz yoluyla Mısır'a giden Veziriazam İbrâhim Paşa'nın filosunda kılavuz kaptan olarak görev yapmış ve bu sırada veziriazam yazdığı ilk Bahriyye müsveddesini inceleyip bunu temize çekmesini istemiş, o da Bahriyye'nin ikinci telifini 1526'da, 1528'de de ikinci dünya haritasını Kanûni'ye sunmuştur. Korfu kuşatması için 1537'de Avlonya'da toplanan Osmanlı donanmasında kendisine de bir hil'at giydirilmiştir. Pîrî Reis'in asıl ünü, çizdiği iki dünya haritası ve Akdeniz portolanı olan Bahriyye ile olmuştur. Gelibolu'da çizdiği, en eski dünya haritası olmasınca büyük önemi bulunan 1513 tarihli dünya haritası İspanya, Portekiz ve Batı Afrika kıyıları ile Amerika kıtasının doğu kıyılarını göstermektedir. Bu haritanın kaynakları Doğu ve Batı'dan kendisine ulaşan eski haritalarla Kristof Kolomb'un haritası olmuştur. 1528-29'da çizdiği ikinci dünya haritasında ise Atlas Okyanusu'nun kuzeyi ile Kuzey ve Orta Amerika kıyıları gösterilmiştir. Ege ve Akdeniz kıyılarının atlası niteliğindeki Bahriyye 1521'de mensur hâlde hazırlanmış iken, daha sonra manzum bölüm de eklenerek temize çekilmiş ve 1526'da Kanûni'ye sunulmuştur. Birinci telifte 134 civarında olan harita sayısı ikinci telifte 223'e çıkmıştır.<sup>3</sup> Yabancı dillere de tercüme edilmiş olan Bahriyye, genellikle Pîrî Reis'in kendi gözlemlerinin bir ürünü olup denizciler için bir kılavuz kitap olmakla beraber, aynı zamanda da bir meslekî nasihat kitabıdır.

Amcasının 1511'de vefat etmesi üzerine seyahatlerine yalnız bir şekilde devam eden Pîrî Reis gördüğü yerleri dağınık hâldeki kâğıtlara kaydetmiş ve İbrahim Paşa'nın tavsiyesi üzerine de müsveddeleri temize çekip Bahriyye'sini 1526'da bir tuhfe olarak Kanuni'ye sunmuştur. Bu konuda eserin hâtîme bölümünde verdiği bilgi şöyledir:

<sup>3</sup> İdris Bostan, *Pîrî Reis*, DİA, C.34, İstanbul 2007, s.283-285.

"Bu eseri yazma amacımı size anlatayım: Cenab-ı Hak bana deniz gezmeyi yakıştırmış, eger bir an gezmesem çok kederlenirdim. Bu işte birçok şey yazar, Akdeniz'i anlatırdım. Nihayet bir an geldi ve 930 (1524) tarihinde Sultân Süleymân Mısır seferini emretti de İbrâhîm Paşa sefer için gemiler hazırlattı. Ona, bize bir kılavuz gerekir; bu işten iyi anlayan Kaptan Pîrî bin Muhammed adlı birisi vardır demeleri üzerine beni sefere aldı. Güz mevsimi olmasına rağmen muhalif rüzgarlar esti ve denizin ortasına geldiğimizde aniden hava kararıp şiddetli bir rüzgar ve yağmur bastırdı; deniz sanki Nûh tufanına döndü, az kaldı boğuluyorduk. Bu şekilde beş gün beş gece sıkıntı çektik. Paşa Hakk'a dua eder ve gemi halkına da teselli ve tevekkül öğütlerdi. Nihayet Hakk'ın izniyle bir ziyân gelmeden selâmete erdik. Şimdi, bu evrâk-ı perîşânımı neden kitap hâline getirdiğimi anlatayım. Denizde ıztrâp çekerken kılavuzluk için ben sürekli kitabıma bakardım ve paşa da bu durumu görürdü. Kitabı eline alıp incelediğinde deniz ilmi için çok doğru ve usta bir kitap olduğunu anladı ve bana: 'Sende çok kabiliyet var, bütün deniz ahvali sana malum olmuş, bunların hepsini açıkla ve kuyâmete dek hayırla anıl, bu kitabı güzelce düzenle de şâh-ı cihâna teslîm edelim' dedi. Fakat daha bitirmemiş olduğumdan hemen temize çektim ve sevaba ermek için sunulmaya hazır ettim."<sup>4</sup>

### **Bahriyye**

428 yapraklık Bahriyye'nin 47 yaprağı manzum olup diğer yapraklarda mensur hâlde kaydedilmiş bilgilerle çeşitli haritalar bulunmaktadır. Bir denizcilik kılavuzu ve nasihatnâmesi mahiyetinde düzenlenmiş olan bu eserin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde birçok nüshası olup, yurt dışı nüshalarından Bologna, Viyana, Dresden, Paris, Londra, Oxford, Baltimore nüshaları daha önde gelmektedir.<sup>5</sup> Bahriyye, nazmen başlanıp, Akdeniz'in ayrıntıları ve haritalardan dolayı nesren devam edilerek 91 beyitlik hâtime bölümüyle tamamlanmış bir eser gibi görülebilir de; önce nesren yazılıp daha sonra Murâdî mahlaslı bir şairce Pîrî Reis'in ağzından ilk kısmı ve hatimesinin nazmen yazılmış olduğu daha doğrudur.<sup>6</sup> Eserin nazımla anlatılamayacak bölümleriyle haritalı kısımları nesren yazılmış olup, bu durumu Pîrî Reis şöyle anlatmıştır: *Nesrin sebebi şudur ki: bu kitapta pusulayı, haritayı, rüzgârları ve sığların hâlini tamamen nazımla anlattık; ama Akdeniz'in ahvâlini nesirle anlattık; çünkü nazımla anlatsaydık söz uzardı; iş düştüğünde ve gecelerde ıztrâp yerlerinde sözün uzaması uygun değildir, o anda hemen kısa bir cevap gerekir. Bu sebeple önce her yerin şerhleri yazılıp daha sonra o yerlerin şekilleri kaydolundu ki gerektiğinde ve geceleri ıztrâp yerlerinde bu kitaba bakılarak amel edilsin.*<sup>7</sup> Bu ifadelerden eserin manzum bölümlerinin de Pîrî Reis tarafından yazıldığı düşünülebilir; ancak, Murâdî adlı bir şairin bu eser bittikten 12 yıl sonra kendi eserinde verdiği bilgilere bakılarak manzum

<sup>4</sup> Kitâbu'l-Bahriyye, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, 34 Sü-Ay 2612, vrk. 425a-428a.

<sup>5</sup> TSMK TY, H. 642, R. 1633, B. 337; Köprülü Küt. TY, nr. 171, 172; Nuruosmaniye Yazma Eser Küt. 34 Nk 2997/1, 34 Nk 2990; Süleymaniye Yazma Eser Küt. 34 Sü-Ay 2612; İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, Or. 4131; Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, H.O. 192; Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Renaudot/Saint-Germain-des-Pres, 95, Regius; Almanya Milli Kütüphanesi TY, Ms.or.fol. 4133 Staatsbibliothek Berlin.

<sup>6</sup> Kitâb-ı Bahriyye'nin 1526'da manzum bölümü de eklenerek yeniden düzenlenen ikinci telifinin Seyyid Murâdî tarafından yapıldığı söylenmiş olup, ilk telifte bulunmayan manzum bölümlerin ikinci telifte yer aldığı, ilk telifteki 134 haritanın ikinci telifte 223'e ulaştığı, ilk telifte Bozcaada-Kızıldalar arasında olan tasvirlerin ikincide Sultâniyye ve Kilidü'l-bahr'den Saroz körfezine kadar olduğu dikkati çekmektedir. İkinci telifin tarihi *ana feyz-i Hâdî* ifadesinin gösterdiği 932/1526 olup, Seyyid Murâdî kendi eserinde, Pîrî Reis'i Pîrî Kethudâ olarak ve eserini de Bahrnâme olarak tarif etmiştir.(Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Kitâb-ı Bahriyye'nin Telifi Meselesi*, Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi, X/1-2, 1952, s.143-146)

<sup>7</sup> *Der-beyân-ı sebeb-i nesr. Sebeb-i nesr budur kim bu kitâbda pusulayı ve hartıyı ve rüzgârları ve sığların ahvâlin külliyyen nazmıla beyân eyledük ammâ Akdenizün 'amellerin nesirle beyân eyledük; zîrâ nazmıla beyân idersevüz tatvîl-i kelâm olur hîn-i 'amelde ve giceler ile ıztrâb yirlerinde tatvîl-i kelâm münâsib degüldür, hemân muhtasar cevâb-ı şâfi gerekdür. İmdi evvel her makâmun şerhleri yazılıp ba'dehu ol mahallerün şekilleri kayd olundu kim hîn-i 'amelde ve gice ile ıztrâb yirlerinde def'i bu kitâba nazar oluna bununıla 'amel iderlerse inşâallahu ta'âlâ ümüzdür ki ber-murâd olalar.* Kitâbu'l-Bahriyye, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya, 34 Sü-Ay 2612, vrk. 43a.

kısımın ikinci telifte eklendiği anlaşılmaktadır. Buna göre, 1521 yılında yazılmış olan Bahriyye, Başvezir İbrahim Paşanın tavsiyesi ile yeniden ele alınarak 1526'da son şeklini almış ve manzum kısım -*Fetihname-i Hayreddin Paşa* adlı manzum eserinde verdiği bilgiye göre- Murâdî mahlaslı bir şair tarafından Pîrî Reis'in ağzından kaleme alınmıştır.<sup>8</sup> Murâdî, bu eserde daha önce harita ve pusula ilimleri ile denizcilik ve deniz yolları hakkında bilgi verdiği *Bahr-nâme* adlı bir kitap yazdığını belirtmiş ve bu eser ile Pîrî Kethüda'nın ün kazandığını ileri sürmüştür. Ancak, bu sözlerinden *Bahriyye*'nin telifinin kendisine ait olduğu bilgisi çıkmamaktadır. Çünkü, bu sözlerin ardından deryada gezip gördüklerini mufassalen yazanın Pîrî Kethuda olduğunu, ancak yazdıklarını bir ehl-i dil bulamadığı için bir kenarda yıllarca beklettiğini ve kendisinden ricada bulunduğu için bu malzemeyi bir kitap haline getirdiğini söylemektedir. Buna göre, Bahriye 1521 yılında yazılmış, daha sonra 1526 yılında bu ilk esere manzum bir bölüm eklenmiştir. Sonuç olarak, ikinci telifin Kanuni'ye bir tuhfe olarak sunulmak istenmesinden dolayı, daha süslü ve güzel görünmesi için iyi bir şaire nazmettirildiği söylenebilir. Bu durumda, malzeme Pîrî Reis'e ait olup, bunun nazma çekilmesi işi Murâdî'ye ait olmuştur. Bu ise, eserin Pîrî Reis'e aidiyetini değiştirmemektedir. İkinci telifin sonundaki hatimenin tarih düşürülmüş son beyti ve nazımın mahlası şöyledir:

*Tamâm itdük sözi bulup murâdı(Murâdî) - Didük târîhi ana feyz-i Hâdî*

Pîrî Reis, yaklaşık 1200 beyit tutan manzum bölümde çeşitli notlarla tarihi ve coğrafi özellikleri de eklemiş ve pusula, harita, fırtınalar, rüzgârlar, sığların hâli, yıldızlarla yön bulma, okyanus ve karalar, Avrupalı kâşiflerin seyahatleri, Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfi, Portekizlilerin Hint okyanusuna seferleri gibi konuları anlatmıştır. Çanakkale boğazı ile Sultâniye ve Kilidbahir kalelerinin anlatımı ile başlayan mensur bölümde portolan haritaları ve seyir kılavuzları anlatılıp her bölümde ele alınan ada veya kıyıların bir haritası verilmiştir. Sırayla Akdeniz ada ve kıyıları, Yunanistan kıyıları, Mora yarımadası, Adriyatik ve İtalya kıyıları, Sicilya, Sardunya ve Korsika adaları, Fransa kıyıları, İspanya kıyı ve limanları, Kanarya adaları, Kuzey Afrika kıyıları, Mısır ve Nil nehri, Doğu Akdeniz kıyıları, Girit ve Kıbrıs, Anadolu'nun güney ve Ege kıyı ve adaları, Gelibolu ve Saros anlatılmıştır. Şehirlerin mühim abide ve binalarının çizimlerinin de yer aldığı eserde manzum bölümler ayrıca biyografik bilgileri de ihtiva etmektedir.

### **Bahriyye'nin manzum bölümü**

Bahriyye'nin ikinci telifte eklenen 1200 beyitlik manzum bölümü Pîrî Reis'in ifadesine göre, Akdeniz'in ahvâlinin daha kolay anlatımı ve hükümdara sunulan tuhfelerin genellikle nazmen kaleme alınması sebebiyle düzenlenmiştir. Pîrî Reis eserin ilk beyitlerinde manzum bölümün yazılma sebebini, burada anlatılan konuları harita ve pergele gelmeyen konular olarak göstermişse de, iki telif arasındaki farklar incelendiğinde nazımın asıl sebebinin hükümdara takdim olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Pîrî Reis'in şairliğinin de bulunduğu muhtemel ise de, hükümdara sunulacak böylesine önemli bir kitabın daha usta bir şairce kaleme alınması daha uygun görülmüş olmalıdır. Pîrî Reis kitabın herhangi bir yerinde bu eseri Murâdî mahlaslı şairin yazdığını bildirmemiş, Murâdî de ancak tevriyeli olarak mahlasını hatimenin son beytinde vermiştir. Eğer bu eser müştereken yazılmış olsaydı bu durum hem Pîrî, hem de Murâdî mahlaslı şair tarafından açıkça söylenirdi. Görünen o ki, sunulacak makamın etkisi ve titizliği sebebiyle sadece bir nazma çektirme söz konusudur. Bu da, eskiden çok rastlanan telifi yollardan birisidir.

<sup>8</sup> Yurdaydın, a.g.m. s. 143-146)

Bahriyye'nin manzum bölümü Türk edebiyatında yazılmış manzum nasihatnâmelerin<sup>9</sup> şekil ve üslubunda düzenlenmiş olup, meslekî konularla öğütler daha çok öne çıkmıştır. Bahriyye'nin nasihatnâme mahiyetindeki bu bölümünde iki ayrı kalıp kullanılmış olup, birinci bölüm ve hâtîme, hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbı ile, ikinci bölüm ise remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ile yazılmıştır. Manzum bölümün ilk kısmı *hasb-i hâl* ve *vasf-ı hâl* başlıkları altında olup şöyledir:

*Akdeniz kıyılarını ve arap efrenc rûm mağrib diyârını gezerdik Oralarn alçak mı yüksek mi olduğunu ve bütün ayrıntılarını yazardım. Denizden karaya varırken karârgâhun ne olduğunu ve genişliğini bilmek isterdim. Bir limana vardığımda onu dikkatle seyredirdim. Akdeniz'in yatağını, suyunu bütün hâlini, adalarda geçidin nerede olduğu, derin, sığ, geniş veya dar mı olduğunu her birini yazardım. Bunları yazmamın sebebi, bunların harita ve pergel ile anlatılamaması idi.*

Daha sonra sırayla sığlar, usta denizcinin nitelikleri, fırtına ve yeller, pusula, harita ve alâmetleri, yeryüzü denizlerinin isimleri, Akdeniz adaları ve şehirleri şöyle anlatılmıştır:

*Açıkladığım sözlerin birisi, sığların alametleri olup ay artarken su artar, azalırken de su çekilip gider; dolunayda su kalkıp çoğalır, fakat sâkin olur. Ay sonunda su azalıp ayın başında artmaya başlar. Ay ilmini bilirsen bütün sığlardan haberdar olursun. Deniz ehli bu ilmi bilmelidir. Sığların birkaçı magrib sığları olup sığların en iyisidir, zira o sığlarda dalga olmaz. Nice gemiciyim diyen var ki şundan alır şuna satar, yalan doludur. Üstelik sözünü de dinletip ehil olanları o sözden inletir. Şehirde denizci geçinir, ama denizde yolunu eller seçer. Sizler bir limana vardığınızda liman ağzında olan sığ, taş ve burunların hangi yana baş çektiğini pusulaya alın ki gerektiğinde nişân olsun. Onun için ben bütün gördüğümü yazardım. Denizde çok fırtınalar olup bunların günleri vardır ve o günlerde sert eser. Bunu güneş günlerini bilenler bilir. Güneş 12 burcu 365 gün gezer; ay da 12 burcu tam otuz günde dolaşır. Gemicilere göre fırtına çok muhâlif, katı esen şiddetli bir yağmur rüzgarı olup, estiğinde deniz dalgalanıp taşar. Belli başlı yeller dört çeşit olup, şark, şimâl, garb ve cenuptur ve pusulada bu dört yelin kara yazılması âdet olmuştur. Çünkü kara bütün renklerin başıdır. Diğer dört yel de kırmızı ile yazılıp bunlar karayel, şolok, lodos, poyrazdır. Bu sekizinden sekiz daha çıkıp toplamı 16 yel olur ve bu 16'dan bir 16 daha olur; lâkin onlar eser yellerden değildir. -Der-beyân-ı pusula....*

### **Bir denizcilik nasihatnâmesi olarak Bahriyye**

Pîrî Reis usta bir denizci ve kaptan olmasının yanı sıra eserinde meslekî ilke ve esasları bir nasihatnâme üslubuyla anlatmıştır. Onun Bahriyye adlı eserinin manzum bölümü<sup>10</sup> bir denizcilik nasihatnâmesi olarak ele alınabilecek mahiyettedir. Üstadı ve amcası Kemal Reis'ten sağlam bir meslekî ve ahlâkî terbiye görmüş olan Pîrî Reis, eserinde deontolojik hususları sürekli öne çıkaran, meslekî ve ahlâkî öğütler veren bir ahlakçı kimliği ile görünmektedir. Siyasetnâme ve fütüvvetnâme türü eserlerde de olduğu üzere, Türk edebiyatında meslekî öğütlerin ağır bastığı çeşitli eserler yazılmıştır. Nâbî'nin *Hayriyye* ve Sünbülzâde Vehbî'nin *Lutfiyye* adlı nasihatnâmelerinin yanında, tıpkı Bahriyye gibi birer coğrafya ve denizcilik kitabı olan Seydi Ali Reis'in *Mir'atü'l-Memâlik*'i ve *Kitâbü'l-muhîr fî-ilmî'l-eflâk ve'l-ebhur*u, Kâtip Çelebi'nin de *Cihannümâ'sı* ve *Tuhfetü'l-kibâr fî-esfâri'l-bihâr*ı seyahatnâme<sup>11</sup> olmalarının yanı sıra yer yer meslekî öğütleri de içeren eserlerdir. Her konuda yazılmış olan meslekî nasihatnamelere Bahriyye'nin manzum bölümü de örnek olarak gösterilebilir. Aşağıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere bu eserde deniz ve denizcinin ahvaline dair birçok öğüt verilmiştir. Bu beyitlerde: *“denizde yol alıp sığlardan*

<sup>9</sup> Mahmut Kaplan, *Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nameler*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C. 11, s. 791-799.

<sup>10</sup> Kitâbu'l-Bahriyye, Süleymaniye Yazma Eser Kütü., Ayasofya, 34 Sü-Ay 2612, vrk. 4a-43a.

<sup>11</sup> Asiltürk, Bâki, *Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler*, Turkish Studies, 4/1-I, (2009), s.904-969.

*haberदार olmanın ay ve burç ilmini bilmekle mümkün olabileceği, deniz ilminin çok zor olduğu, denizin dilsiz düşmana ve fırtınasının da zehire benzemesi sebebiyle deniz ilminin çok iyi bilinmesi gerektiği; herkesin denizci olamayacağı, gerçek denizcinin deniz ilmini ve mevsimlerin hâlini tam bilen, tevekkül ehli, mürşid-i kâmile bağlı, meşveretsiz iş işlemeyen kişi olduğu, sahte denizcinin vasıfları, pusula ve haritadan anlamayanın denizde nasıl ziyana uğrayacağı” vb. hususlar didaktik bir tarzda şöyle anlatılmıştır:*

*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*  
Kamer 'ilmini ger bildinse iy yâr  
Pes oldun cem'-i sığılardan haber-dâr  
Ki ya'nî on iki burcu kamer bil  
Otuz gün seyr ider dir ehl-i kâyil  
Burûcun kim ki bilürse hisâbın  
Bu 'ilmi başarur bulmaz fesâdın  
Deniz ehline imdi bu gerekdür  
Bu 'ilmi bilse anlar yigirekdür (Beyit: 27-30)

*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*  
Budur bâ'is ki yazdum bu kitâbı  
Gide 'âmil olanun ıztırâbı  
Delîli gayra muhtâc olmaya hiç  
Bununla ala menzili menâhic  
'Amel itse İlâhî bunu her kul  
Kolay eyle işin göster ana yol  
Ki sensin pes delîl ebterlerüz biz  
Ki sensin gösteren yolda bize iz  
Onarmak hep senündür cümle râhı  
Ki sensin pâdişâhlar pâdişâhı  
Sebeb itdün velî her birimize  
Bilen ta'lim ide bilmezimize  
O ta'limle bile bilmezimiz yol  
Huzûr-ı kalbile yolın bula ol  
Sebeb ola du'âdan her birini  
Analar ya'nî kim kişi pîrini  
Pîrimüz hem Kemâli yâd idesiz  
Anun rûhını dahı şâd idesiz  
Ki zîrâ ol idi deryâda kâmil  
Denizün 'ilmi üzre olan 'âmil  
Çü vâkıf olmuşıdı bahra bî-'add  
Kimesne yoluna bağlamadı sedd  
Ki gerçi ol zamân çoğıdı mellâh  
Velî fethi ana virmişdi Allah  
Anunla bahr-ı ebyazı tamâmet  
Bile seyr eyledüm gördüm vilâyet  
Hep efrenc illerini gezmişidük  
Niçe küfr ehli bağrın ezmişidük (Beyit:41-54)

*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*  
Bununla gel 'amel it gûşe gûşe  
Kim Allah onara işün hemişe  
Onarmak pes Hakundur her umûrı  
Dilerse mûm ider elde demûri  
Gel imdi dâyimâ sen eyle tehlil  
Kim ola dâyim işün sana teshil  
Çıkarma gönlün içinden Hudâyı

Ki bunda görmeyesin hiç kazâyı  
Musâhib ol dahı ehliyle iy yâr  
Ehildür öğreden nâ-ehle her-bâr  
Eger kalbünde cevher varise hâs  
Olursın fennün üzre bil ki havâs  
Kanâ'at itse 'ilmine kimesne  
Elinden gelmez anun bil ki nesne  
Tetebbu' eylemek ehlün işidür  
Tarîkin aramaz kim kem kişidür  
Tarîkin arayan irdi kemâle  
Yolın başarmayan vardı zevâle  
Husûsâ işbu deryâ havf yeridür  
Kim ehlinün de ol yağın eridür  
Zîrâ kim ehl olan bilür nedür hâl  
Ehil bilür hayır şerri sözüml al  
Ehil bilür hatâyı hem sevâbı  
Ne bilür câhil olan ihtisâbı  
Eger varise fehmün iy vefâ-dâr  
Bu deryâ 'ilmidür gâyetde düşvâr  
Bu deryâ bî-lisân yağıya benzer  
Anun furtunası ağıya benzer  
Buna imdi ehil oldur ki dâyim  
Denizün 'ilmi üzre ola kâyim  
Gereklüyi gerekmezken göre ol  
'Amel itdügi vaktin sormaya yol  
Velî anun 'amel özi iderse  
Ki mellâh oldurur yolın güderse  
'Amel itmese kendü öziyle  
Ehil olmaz biregü söziyle  
'Amel iderse özi keştîbândur  
Biregüye itdürürse bir çobandur  
'Alâyimi nedür gör keştîbânun  
Denizde gözi açık olur anun  
Dahı budur bularun yüzi ağı  
Gelicek furtuna bula konağı  
Gemisin kurtarup ide huzûrı  
Ki çekdürmeye gemiye o zûrı  
İlâhî keştîbân-ı ehl-i İslâm  
'Amel ide denizde hakk-ı 'Allâm  
Sakın furtunalardan anları iy şâh  
Ki vus'atla denizde bulalar râh (Beyit: 62-85)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*  
Geldük imdi bir söze dahı yine  
Hâli çokdur denizün döne döne  
Her kişiyi ehl-i deryâ sanmagıl  
Degmeye zinhâr işünü tanmagıl  
Ehl-i deryâ ana dîrler iy hümâm  
Kim deniz 'ilmini bile ol tamâm  
Hem bile ol cümle mevsûm hâlini  
Hem kamerle bu revâyih âlini  
Dahı bile feth-i bâbun âlin ol  
Fehm ide hem dahı âsker hâlin ol  
Sonın anup işleye her işleri

Nâma lâıyk göstere cünbişleri  
Hayr endişeyle ol ma'mûr ola  
Sözi anun cümleye meysûr ola  
Olmaya anda tama' dahı izâ  
Ger tama' itse idemez ol gazâ  
İşbu sözden al haber iy pâk-dîn  
Tâ bilesin kendüni 'ilme'l-yakîn  
Çün cihâdun kâmil ola her ne var  
Hak sana dahı vire niçe isâr  
İmdi ikdâm eyle deryâdan yana  
Kim bile bârî vire fethi sana  
Liki anda mürşidün kâmil gerek  
Hem dahı bu 'ilmile 'âmil gerek  
Ögrenesiz siz dahı andan tamâm  
Şuğl idüben yürüyesiz her makâm  
Yapışıcak bir yire iy şehriyâr  
Sıdkıla eyle tevekkül ber-karâr  
Kim tevekkül ehline gelmez zevâl  
Anuniçün bulmaz anlar hiç zevâl  
Hakka ısmarlarlar anlar kendüyi  
Ol sebebden işleri olur eyi  
Zire Hakdandır her iş iy pâk zât  
Kim ana yakın ise olur azât  
İmdi mürşid kâmile irse kişi  
Şöyle bil bitmiş olur anun işi  
Kâmil ile meşveret iden 'ayân  
Bu meseldür kâmil olur ol cüvân  
Göre kim ol şâhı İskender hümâm  
Gezmişidi rub'-ı meskûnı tamâm  
Âdemün cevherlûsin bilmişidi  
Anuniçün uz varup gelmişidi  
İtdi seyrân rub'-ı meskûnı tamâm  
Meşveretsiz işlemezdi ol hümâm  
Kimsenün atlasına pelâsına  
Bakmadı ol ille cevher hâssına  
Liki cevher kimde gerek mi olur  
Başı devletlü kişide bulunur  
Ba'zıyı gör ehl-i deryâ anılır  
Ba'zıyı gör bildüğinde yanılır  
İşbu dünyâ bir oyundur çarh-vâr  
Tâli'e göre başa devlet konar  
Niçeler var keştibânam dir hemân  
Şundan alur şuna satar pür yalan  
Hâl budur sözünü dahı dinledür  
Ehl olanları o sözden inledür  
Şehr içinde lâfila mellâh geçer  
İlle bahr içre yolın iller seçer  
Niçesin gördüm denizden variken  
Söylemez hergiz limana giriken  
Her kaçan konsa gemi anda i yâr  
Görmüş olur ol limanı ol hezâr  
Dir ki evvel biz buna gelmişidük  
Bir niçe gün yatuban kalmışidük  
İlle dimez suyunu yatağını



Ol mahalde berk basar ayağını  
Sonra gemi yerleşecek ol dahı  
Azın azın söyler olur iy sahî  
Zîre gördi ol limanun hâlini  
Suyunun yatağının ahvâlini  
Bitmiş işe sonradan bilür geçer  
'Âr idüben teftîş itmekden kaçar  
'Âr ider kâmillere sormağa yol  
Anuniçün kaldı bu cehlile ol  
Cehle 'âr olmaz buna ne 'âr gerek  
Ma'rifet tahsiline key er gerek  
Böylelikle girü kalur ol kişi  
Lâ-cerem çıkmaz başa anun işi  
'Ucb idenün kankısı çıkdı başa  
Sonra durmaz başını urur taş  
Gör 'azâzil kim bilürsüz 'ucb için  
Sürdiler tâ aradan bir kizb için  
Didi kim dünyâ benüm hem âhiret  
Kim alur benüm elümden bu keret  
Tangrı hükm itmese idi bunu bil  
Başaraydum işbu mülki kıl-be-kıl  
Gönli ile bu sözi dimişidi,  
Kendüye şöyle gurûr virmişidi  
Ol sa'at 'arşun ayağında hemân  
Def'i la'net nüshası oldu 'ayân  
Çün o hattı her melekler gördiler  
Kendülerün içü sanup korkdılar  
Kendüye bunu 'azâzil almadı  
Kimün için olduğunu bilmedi  
Garre oldu kibrile kendüzine  
Anuniçün la'net oldu özine  
İmdi havf itmek gerekür dâyimâ  
Eyleyelüm bir fiil hayrı uma  
Hayır endiş olsa yigdür bir kişi  
Er odur döndüre hayra şer işi  
Ne sanursa kendüye ile dahı  
Eyle sana er olan ola sahî  
İmdi geldük yine biz sözüümüze  
Keştibânlık pendile yolumuza (Beyit: 90-141)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

Bu cihânun hâlidür hep kıl u kâl  
Her kişinün kaddin ider cîm ü dâl  
Bâyezîd Han hizmetinde iken ol  
'Azrâ'îl deryâ yüzinde buldı yol  
Her ki merhûmı du'âyıla ana  
Hak ta'âlâ rahmet eyleye ana  
Çün Kemâlün 'ömri irdi âhire  
Gitdi ol biz bunda kalduk zâhire  
Onyedî yıl hizmet itdi şâha ol  
Tâ tokuzyüz onyedide gitdi ol  
Ol ecel imdi bize de geliser  
İşbu evrâk dahı tebdil olısar  
Ne revâdur zâyi' ola bu hele  
Bir gün ola ehline gerek ola

Bu sebab ola denizde bil ana  
Azmış işi kim bile anun ona (Beyit: 151-158)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*  
Gark ider deryâda yâ urur taşa  
Yâ İlâhî gelmesün bu iş başa  
Ger limana girüse olur halâs  
Tevbe ider kim dahı olmaya 'âs  
Liki ol demde olur tevbe za'if  
Tevbeyi evvel kıl evvel iy nahif  
Kim seni bula gemide furtuna  
Gâyib erenler üzerüne döne  
Hakka nâliş idüben yalvarasın  
Furtunayı redd idüp ölmeyesin  
Yâ İlâhî sen halâs it ol kulı  
Kim ire ansuz bu girdâba yolu  
Furtuna işbudurur kim söyledüm  
Kudret olduğınca takrîr eyledüm (Beyit:184-190)

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*  
Ma'lûm oldu işbu sözler hep size  
Müstemi' ol bir dem uht girü bize  
Kâdir Allahdur onaran her işi  
Liki bilmekte gerekdür iy kişi  
Pusuladan hartiden anlamayan  
Denize çıka olur işi ziyân  
Zire bilmez kankı yana gider ol  
Anuniçün böyle husrân ider ol  
İmdi anun 'ilmini bilmek gerek  
Vakt-i hâcetde nazar kılmak gerek  
Tâ kim âsân ola her işün senün  
İrişe bir me'mene başun senün  
Ögren evvel pusula a'mâlîni  
Dahı sonra hartînün ahvâlîni (Beyit: 220-226)

Yukarıda bahsedildiği üzere, giriş bölümünde yer alan 1114 beyitlik manzum bölüm bir seyahatnâme ve nasihatnâme hüviyetindedir. Bu beyitlerde “adaların geçit olan yerlerinin derin, sığ, geniş veya dar olup olmadığını anlamak için harita ilminin yetersiz olduğu ve bunları ayrıntılı olarak anlatmak için de bu manzum kısmın kaleme alındığını bildirilmiştir. Yukarıda parça parça verdiğimiz didaktik ağırlıklı manzum bölümün ilk 230 beyti ile hâtîmenin 91 beyti şöyledir:

*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*  
Niçe günler içinde iy dil-ârâm  
Ne ile buluridi bu dil ârâm  
Gezerdük bahr-ı ebyazun kenârın  
Arab efrenc rûm mağrib diyârın  
Yazardum her birisin anun iy yâr  
Gerek olan makâmâtı ne kim var  
Ki ya'ni bilem ol yirler nicedür  
Ya alçak yir midür yâhüd yücedür  
Denizden berre varurken karârgâh  
Nedür bilmek dilerdüm vüs'ati râh  
Dahi bir mineye varaydum iy cân  
İderdüm dikkatîle anı seyrân  
Yatağınun suyınun kamu hâlin

Mufassal bahr-ı rûmun cümle kâlin  
Cezâyirde geçid her kanda kim var  
Derin mi sığ mıdur yâ gen yâhûd tar  
Bir eksüksüz bularun her birini  
Yazardum yazmağa bu idi ma'nî  
Bu tafsil hartı ilmiyle olmaz  
Şurâhdur hep bular pergâra gelmez  
Anunçün cem' idüp bunca kelâmı  
Yazup şerh eyledüm işbu merâmı  
Bu mecmû'un birin evvel gör iy yâr  
Kılur sığlar 'alâyimini izhâr  
Bu sığlar gâh kaçır yâhûd gelür bol  
Buna hikmet nedür gider gelür ol  
Kim aslı bahriken yâbis yir olur  
Gider su altı sâ'at sanma kalur  
Gine gelür su altı sâ'ateden  
Hoş anlayup dimişdür bunu gören  
Ki bir gün bir gicede kış u ger yaz  
Su dört kez varu gelür çoğ eger az  
Deniz karmış ise artuk gelür ol  
Veger inmiş ise eksük gelür ol  
Muhassal kudretince hidmet ider  
Kamerdendür bu sır sığ anı güder  
Kamer artariken su artmadadır  
Dahi ay eksilürken gitmededür  
Hem ay bedr olsa su kalkar çoğalur  
Velî sâkin olur hayretde kalur  
Budur hayret didigüm dinle bâri  
Ki ya'nî su tolup bulur karârı  
Ne denlü çalkanursa bil tamâmet  
Sükûn üzre olur anda 'alâmet  
Kaçan kim yine bedri bula noksân  
İrer ol dem içinde suya husrân  
Tamâm ay âhirinde su kalur az  
Girü gurrede başlar artar az  
Nice ay âhirinde eksilür su  
Taharrükde dahi eyle olur bu  
Bu sığlarda olan her mâ budurur  
Ki harket üzredür sanma su durur  
Kamer 'ilmini ger bildinse iy yâr  
Pes oldun cemi' sığlardan haber-dâr  
Ki ya'nî on iki burcı kamer bil  
Otuz gün seyr ider dir ehl-i fâyil  
Burûcun kim ki bilürse hisâbın  
Bu 'ilmi başarur bulmaz fesâdın  
Deniz ehline imdi bu gerekdür  
Bu 'ilmi bilse anlar yigirekdür  
Bileler sığları deryâda cemmâ  
Diyeyim bir kaçın kandadır ammâ  
Anun birkaçı magrib sığlarıdur  
Ki sığlar içre anlar yigleridür  
Zirâ mevc olmaz ol sığlarda iy yâr  
Egerçi berk ise dahi o rûzgâr  
Budur sırrı ki mevc olmaduğınınun

Yigirmi mil denizi sığdur anun  
Tağılır su kenâra varı varı  
Derin degül koyula cümle varı  
Çün imdi mevc koyulmaz sığdur ol yer  
Tağılır mahv olur mevci o sığ yer  
Velîkin anlarun da kimi meknûz  
'Ayânı ciryedür hem re's-i mahmûz  
Kimi karkana iskakız kimisi  
Kimi konmaga bunlardur eyüsi  
Yatağıdur geminün zîre bunlar  
Ki lenger yirleridür cümle anlar  
Anunçün tafsîl oldı anlar iy yâr  
Denizden pes varana ola izhâr  
Budur bâ'is ki yazdum bu kitâbı  
Gide 'âmil olanun ıztırâbı  
Delîli gayra muhtâc olmaya hiç  
Bununla ala menzili menâhic  
'Amel itse İlâhî bunı her kul  
Kolay eyle işin göster ana yol  
Ki sensin pes delil ebterlerüz biz  
Ki sensin gösteren yolda bize iz  
Onarmak hep senündür cümle râhı  
Ki sensin pâdişâhlar pâdişâhı  
Sebeb itdün velî her birimize  
Bilen ta'lim ide bilmezimize  
O ta'limle bile bilmezimiz yol  
Huzûr-ı kalbile yolın bula ol  
Sebeb ola du'adan her birini  
Analar ya'ni kim kişi pîrini  
Pirimüz hem Kemâli yâd idesiz  
Anun rûhını dahı şâd idesiz  
Ki zîrâ ol idi deryâda kâmil  
Denizün 'ilmi üzre olan 'âmil  
Çü vâkıf olmışıdı bahra bî-'add  
Kimesne yoluna bağlamadı sedd  
Ki gerçi ol zamân çoğıdı mellâh  
Velî fethi ana virmişdi Allah  
Anunla bahr-ı ebyazı tamâmet  
Bile seyr eyledüm gördüm vilâyet  
Hep efrenc illerini gezmişidük  
Niçe küfr ehli bağrın ezmişidük  
Ki bir gün lutf idüben Bâyezîd Han  
Bize gönderdi geldi emri fermân  
Buyurmuş kim Kemâl gelsün kapuma  
Deniz hizmetlerin itsün tapuma  
Ol emrün târihi buyıdı iy cân  
Tokuzuüzde gelüben tutduk evtân  
Ki ba'de şâhun emriyle seferler  
Deniz yüzinde bulmuşduk zaferler  
Söz öküş bu ünâs içinde meşhûr  
Ki bizden bir sefer olmadı mehcür  
Yazardum ol seferlerde makâmât  
Dahı bahr içre taşı sığı hey'ât  
Kılâ' u hem Cezâyir cümle reh râh

Yazup cem' eyledüm işbunı lillah  
Bununla gel 'amel it gûşe gûşe  
Kim Allah onara işün hemişe  
Onarmak pes Hakundur her umûrı  
Dilerse mûm ider elde demûri  
Gel imdi dâyimâ sen eyle tehlil  
Kim ola dâyim işün sana teshil  
Çıkarma gönlün içinden Hudâyı  
Ki bunda görmeyesin hiç kazâyı  
Musâhib ol dahı ehliyle iy yâr  
Ehildür öğreden nâ-ehle her-bâr  
Eger kalbünde cevher varise hâs  
Olursın fennün üzre bil ki havâs  
Kanâ'at itse 'ilmine kimesne  
Elinden gelmez anun bil ki nesne  
Tetebbu' eylemek ehlün işidür  
Tarîkin aramaz kim kem kişidür  
Tarîkin arayan irdi kemâle  
Yolın başarmayan vardı zevâle  
Husûsâ işbu deryâ havf yeridür  
Kim ehlinün de ol yağın eridür  
Zirâ kim ehl olan bilür nedür hâl  
Ehil bilür hayır şerri sözüm al  
Ehil bilür hatâyı hem sevâbı  
Ne bilür câhil olan ihtisâbı  
Eger varise fehmun iy vefâ-dâr  
Bu deryâ 'ilmidür gâyetde düşvâr  
Bu deryâ bi-lisân yağıya benzer  
Anun furtunası ağıya benzer  
Buna imdi ehil oldur ki dâyim  
Denizün 'ilmi üzre ola kâyim  
Gereklüyi gerekmezken göre ol  
'Amel itdügi vaktin sormaya yol  
Velî anun 'amel özi iderse  
Ki mellâh oldurur yolın güderse  
'Amel itmese kendü öziyle  
Ehil olmaz biregü söziyle  
'Amel iderse özi keştibândur  
Biregüye itdürürse bir çobandur  
'Alâyimi nedür gör keştibânun  
Denizde gözi açuk olur anun  
Dahı budur bularun yüzi ağı  
Gelicek furtuna bula konağı  
Gemisin kurtarup ide huzûrı  
Ki çekdürmeye gemiye o zûrı  
İlâhî keştibân-ı ehl-i İslâm  
'Amel ide denizde hakk-ı 'Allâm  
Sakın furtunalardan anları iy şâh  
Ki vus'atla denizde bulalar râh  
Nedür furtuna anı sorarisen  
Ki şerh idem ger anı dinlerisen  
Kılursa ger bana Hudâ 'inâyet  
İderse hem Resûlinden himâyet  
Diyeyim gelicek faslında anı

Ki ya'nî bâbu rîh aslında anı  
Bu bahrı âhiri gör şimdi iy yâr  
Kim ola vâsf-ı hâlüm sana izhâr

DER-BEYÂN-I VASF-I HÂL

*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

Geldük imdi bir söze dahı yine  
Hâli çokdur denizün döne döne  
Her kişiyi ehl-i deryâ sanmagıl  
Degmeye zinhâr işüni tanmagıl  
Ehl-i deryâ ana dirlere iy hümâm  
Kim deniz 'ilmîni bile ol tamâm  
Hem bile ol cümle mevsûm hâlini  
Hem kamerle bu revâiyih âlini  
Dahı bile feth-i bâbun âlin ol  
Fehm ide hem dahı âsker hâlin ol  
Sonın anup işleye her işleri  
Nâma lâyık göstere cünbişleri  
Hayr endişeyle ol ma'mûr ola  
Sözi anun cümleye meysûr ola  
Olmaya anda tama' dahı izâ  
Ger tama' itse idemez ol gazâ  
İşbu sözden al haber iy pâk-dîn  
Tâ bilesin kendüni 'ilme'l-yakîn  
Çün cihâdun kâmil ola her ne var  
Hak sana dahı vire niçe isâr  
İmdi ikdâm eyle deryâdan yana  
Kim bile bârî vire fethi sana  
Lîki anda mürşidün kâmil gerek  
Hem dahı bu 'ilmile 'âmil gerek  
Ögrenesiz siz dahı andan tamâm  
Şuğl idüben yürüyesiz her makâm  
Yapışıcak bir yire iy şehriyâr  
Sıdkıla eyle tevekkül ber-karâr  
Kim tevekkül ehline gelmez zevâl  
Anuniçün bulmaz anlar hiç zevâl  
Hakka ısmarlarlar anlar kendüyi  
Ol sebebden işleri olur eyi  
Zîre Hakdandır her iş iy pâk zât  
Kim ana yakın ise olur azât  
İmdi mürşid kâmile irse kişi  
Şöyle bil bitmiş olur anun işi  
Kâmil ile meşveret iden 'ayân  
Bu meseldür kâmil olur ol cüvân  
Göre kim ol şâhı İskender hümâm  
Gezmişidi rub'-ı meskûnı tamâm  
Âdemün cevherlûsin bilmişidi  
Anuniçün uz varup gelmişidi  
İtdi seyrân rub'-ı meskûnı tamâm  
Meşveretsiz işlemezdi ol hümâm  
Kimsenün atlasına pelâsına  
Bakmadı ol ille cevher hâssına  
Lîki cevher kimde gerek mi olur  
Başı devletlü kişide bulunur

Ba'zıyı gör ehl-i deryâ anılır  
Ba'zıyı gör bildüğünde yanılır  
İşbu dünyâ bir oyundur çarh-vâr  
Tâli'e göre başa devlet konar  
Niçeler var keştibânam dir hemân  
Şundan alur şuna satar pür yalan  
Hâl budur sözünü dahı dinledür  
Ehl olanları o sözden inledür  
Şehr içinde lâfila mellâh geçer  
İlle bahr içre yolın iller seçer  
Niçesin gördüm denizden variken  
Söylemez hergiz limana giriken  
Her kaçan konsa gemi anda i yâr  
Görmüş olur ol limanı ol hezâr  
Dir ki evvel biz buna gelmişidük  
Bir niçe gün yatuban kalmışidük  
İlle dimez suyunu yatağın  
Ol mahalde berk basar ayağın  
Sonra gemi yerleşecek ol dahı  
Azın azın söyler olur iy sahî  
Zîre gördi ol limanun hâlini  
Suyunun yatağınun ahvâlini  
Bitmiş işe sonradan bilür geçer  
'Âr idüben teftiş itmekden kaçır  
'Âr ider kâmillere sormağa yol  
Anuniçün kaldı bu cehlile ol  
Cehle 'âr olmaz buna ne 'âr gerek  
Ma'rifet tahsiline key er gerek  
Böylelikle girü kalur ol kişi  
Lâ-cerem çıkmaz başa anun işi  
'Ucb idenün kankısı çıkdı başa  
Sonra durmaz başını urur taşâ  
Gör 'azâzil kim bilürsüz 'ucb içün  
Sürdiler tâ aradan bir kizb içün  
Didi kim dünyâ benüm hem âhiret  
Kim alur benüm elümden bu keret  
Tangrı hükm itmese idi bunu bil  
Başaraydum işbu mülki kıl-be-kıl  
Gönli ile bu sözi dimişidi,  
Kendüye şöyle gurûr virmişidi  
Ol sa'at 'arşun ayağında hemân  
Def'i la'net nüshası oldı 'ayân  
Çün o hattı her melekler gördiler  
Kendülerün içü sanup korkdılar  
Kendüye bunu 'azâzil almadı  
Kimün için olduğunu bilmedi  
Garre oldı kibrile kendüzine  
Anuniçün la'net oldı özine  
İmdi havf itmek gerekür dâyimâ  
Eyleyelüm bir fiil hayrı uma  
Hayır endiş olsa yigdür bir kişi  
Er odur döndüre hayra şer işi  
Ne sanursa kendüye ile dahı  
Eyle sana er olan ola sahî

İmdi geldük yine biz sözumüze  
Keştibânlık pendile yolumuza  
Çünki sizler bir limana varasız  
Her birini pusulaya alasız  
Ol liman ağzında olan sığ u taş  
Yâ burunlar kankı yana çekdi baş  
Kamusın pusulaya almak gerek  
Hin-i vaktde tayana ana yürek  
Unudulur varmamağla bir nişân  
Pes gerekdür yazıla dâyim işân  
Anuniçün gördüğüm yazaridüm  
Yazaridüm bahrı kim gezeridüm  
Ya'nî tekrâr varmak olursa ana  
Bile idüm taş u sığlar ne yana  
Niçeler varam gelem diyü gider  
Gelmeyenler Hak bilür kanda gider  
Gör Kemâli gelmege gitmişidi  
Ol murâda irmeyüp batmışidi  
Nâmı ile söylenüdüürken 'ayân  
Kanı şimdi nâmı da oldı nihân  
Bu cihânun hâlidür hep kil u kâl  
Her kişinün kaddin ider cüm ü dâl  
Bâyezîd Han hizmetinde iken ol  
'Azrâ'îl deryâ yüzinde buldı yol  
Her ki merhûmı du'âyıla ana  
Hak ta'âlâ rahmet eyleye ana  
Çün Kemâlün 'ömri irdi âhire  
Gitdi ol biz bunda kalduk zâhire  
Onyedî yıl hizmet itdi şâha ol  
Tâ tokuzyüz onyedide gitdi ol  
Ol ecel imdi bize de geliser  
İşbu evrâk dahı tebdîl olısar  
Ne revâdur zâyi' ola bu hele  
Bir gün ola ehline gerek ola  
Bu sebep ola denizde bil ana  
Azmış işi kim bile anun ona  
Zîre kim deryâda çok yiller eser  
Kim esirginler olur yollar keser  
Günleri var ol esirginün kabîh  
Berk eser ol gün gelicek bil ki rih  
Hep bilürler ehl olanlar ol günü  
Rûz-ı şemsiyye bilen bilür bunı  
Ta'yîn olmuşdur o günler yıl-be-yıl  
Lîki sır var ol 'ilimde anı bil  
Ya'nî kim şems oniki burcı i yâr  
Üçyüzaltmış gün gezer leyl ü Nehâr  
Bu kamer hod oniki burcın tamâm  
Kim otuz gün seyri der ol subh u şâm  
İşbu veche şemse uymaz bil her ay  
Ay hisâbın başka ider ehl-i rây  
Yazılupdur furtunanun her biri  
Rûz-ı şemsiyye ile zâhir yeri  
Tâ fûlan gün furtuna vardur diyü  
Keştibân liman arar başı kayu



Ger o gün işbu kamer rih burcına  
Girmiş olsa furtunadur gücine  
Çoğ esirgin ider ol gün rüzigâr  
Tâ yigirmidört sa'at azar i yâr  
Girse ger mâ burcına yağmur olur  
Rih ile yağmur dahı magbûr olur  
Yâ tûrâb burcına girse mâh o gün  
İ'tidâl üzre geçer eyle düğün  
Girse âteş burcına ger mâhitâb  
Hûb olur ol gün havâ olmaz sehâb  
Furtunadan bir dahı budur beyân  
Anda bir yılduz toğar dir gün sayan  
Tâ o yılduz tulununca iy pezer  
Furtunadur kim gerek andan hazer  
Geçmeyince ehl olan çıkmaz yola  
Ger çıkarsa başına gelür belâ  
Bu hisâbı bilmeyen iy nev-cüvân  
Gayra sorar ol işini her zamân  
Kimse yoksa ana virmege cevâb  
Eyü güne katlana budur sevâb

Bu fasıl keştibân 'ibâretince furtunanun beyânındadır

İşid imdi furtunanun aslını  
Fer'ini vü bâbını vü faslını  
Yıldür ol dahı eser gerçi i yâr  
Bu kadar vardur velî ol rüzigâr  
Key muhâlifdür katı ifrât eser  
Rih-i bârândur şedid eshât eser  
Mevc urur deryâ-yı bi-pâyân taşar  
Deng olur efkâr 'âkiller şaşar  
Heybetiyle gemiye emvâc ider  
Dinlegil sana diyeyim gör nider  
Sürer anı istemedüğü yola  
Hak bilür anda ana ne iş ola  
Gark ider deryâda yâ urur taşâ  
Yâ İlâhî gelmesün bu iş başâ  
Ger limana girüse olur halâs  
Tevbe ider kim dahı olmaya 'âs  
Lîki ol demde olur tevbe za'îf  
Tevbeyi evvel kıl evvel iy nahif  
Kim seni bula gemide furtuna  
Gâyib erenler üzerüne döne  
Hakka nâliş idüben yalvarasın  
Furtunayı redd idüp ölmeyesin  
Yâ İlâhî sen halâs it ol kulı  
Kim ire ansuz bu girdâba yolu  
Furtuna işbudurur kim söyledüm  
Kudret olduğınca takrîr eyledüm

Bu fasıl yillerün esâmisin ve tertîbin beyân ider  
Dinle imdi yilleri idem beyân  
Anlarun da her biri ola 'ayân  
Başlu yiller kim dinilür iy hümâm  
Dörtdür anlar her birisidür be-nâm

Birisi şarkdur anun biri şimâl  
Biri garbdur bir cenüb iy pür-kemâl  
Dünyenün dört bahşıdur bu dört i yâr  
Mâ-'adâsı bundan olur âşikâr  
Anuniçün pusulada dört rih  
Kara yazmak 'âdet olmuşdur sahih  
Kim kara ser-cümle rengler başıdur  
Sâyiri rengün hep anun aşıdur  
Dahı dört yel sürhile olur hemân  
Karayel şolok lodos poryaz olan  
İmdi bunlardur revâyih bil tamâm  
Hem sekizdür işbu cümle hep be-nâm  
Hem bu sekizden girü sekiz çıkar  
Tâ onaltıdur eser yel âşikâr  
Bu onaltıdan gine bâkî dahı  
Bir onaltı dahı vardır iy sahî  
Lîkin anlar bu revâyihden degül  
Yoldur anlar kim eser yelden degül  
Otuziki bahş olupdur zîre bu  
Cümle etrâfa yol olmağičün o

Fasl

Geldük evvelki sekiz yel hâline  
'İlmi nedür dahı isti'mâline  
Diyeyim ol kanda isti'mâl olur  
Lîkin onaltıda anda bulunur  
Kanda kim vâsi' ola deryâ hemân  
Olmaya hergiz cezâyirden nişân  
Anda isti'mâl olur bil âşikâr  
Zîre kim düz eser anda rûzigâr  
Bu didüğüm Bahr-ı Rûm ahvâlidür  
Kavlümüz cümle anun akvâlidür  
Hind ü Çinde gayridür tedbir ü rây  
Bâd ikidür kim eser altışar ay  
Altı ay şarkî eser Hinde tamâm  
Altı ay garbî eser her rûz u şâm  
Bahr-ı Rûmun hâli bil uymaz ana  
Zîre tardur Bahr-ı Rûm göre ana  
Anuniçün cümle rûzgârlar i yâr  
Bahr-ı Rûmda karışıkdur her ne var  
Ba'zı vaktın gösterür bir nev'a ol  
Ba'zı vaktın sâf esüp buldura yol  
İmdi bildünüz revâyih 'ayân  
Tertibini dahı dinle bî-nihân  
Baş olan yılduzdur evvel bunların  
Kara yeldür cânibi garbî anun  
Batı lodos kible şolok hem i yâr  
Güntoğusu dahı poryaz âşikâr  
Tâ sekizdür işbu cümle bi't-tamâm  
Hep esâmisi dahı bellü be-nâm  
Karşudur hem ba'zısı ba'zısına  
Kible düşdi yılduzun karşısına  
Batı ile gündoğusu hod 'ayân  
Muhtelifdür birbirine bî-gümân  
Karayel hem şoloğa karşı eser

Olsa poryaz lodosun 'ömrin keser  
Ma'lûm oldu işbu sözler hep size  
Müstemi' ol bir dem uht girü bize  
Kâdir Allahdur onaran her işi  
Lâki bilmekte gerekdür iy kişi  
Pusuladan hartiden anlamayan  
Denize çıka olur işi ziyân  
Zire bilmez kankı yana gider ol  
Anuniçün böyle husrân ider ol  
İmdi anun 'ilmini bilmek gerek  
Vakt-i hâcetde nazar kılmak gerek  
Tâ kim âsân ola her işün senün  
İrişe bir me'mene başun senün  
Öğren evvel pusula a'mâlîni  
Dahı sonra hartinün ahvâlîni

Der-beyân-ı pusula  
Ger pusulayı sorarısın nola  
Bu gemiciler dilinde ne ola  
Bir müdevver hokka ağzı sırçalı  
Kağıdı var otuziki güşelü  
Çarh-veş üstâz pûlâd âhene  
Geçürüp kılmış işâret kim döne  
Vara bir güşe karâr ide hemân  
Ol şimâl yılduzına bil bî-gümân  
Biline anun karârından 'ulûm  
Dinle aslını diyeyim iy ulum  
Var bir âhen ol kâğıd altında hem  
Ucu mîknatıs olur şöyle be-hem  
Çünkü mîknatısa âhen ihtilât  
Eyleye döner ana bî-ihtiyât  
Kim bu taşa var şimâlün nisbeti  
Ol sebebden meyl ider gör kudreti  
İşbu vech üzre o güşedür şimâl  
Çarh iderken dura kâyim hoş kemâl  
Bu aradan bilesiz gayri hisâb  
Didüm uş vallahu a'lem bi's-savâb (1-239)<sup>12</sup>

**Der-beyân-ı ihtitâm-ı kitâb** (91 beyt)

*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*  
İşidün yine bir sırdan peyâmum  
Size şerh ideyin andan merâmum  
Murâdum pes nedür hem bu sözümden  
Beyân idem kamu bir bir özümden  
Ne yüzden hâtîme buldı kitâbum  
Biline künhiyile tâ hitâbum  
Meger Hak böyle kılmışdı hidâyet  
K'olaydı seyr-i deryâ bana 'âdet  
Hem eyle oldu bu dehr içre dâyim  
Olurdum seyr-i deryâyile kâyim  
Eger kim kılmasam bir dem sefer ben  
Tekâ'üdden çekerdüm çok keder ben

<sup>12</sup> *Kitâbu'l-Bahriyye*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüp., Ayasofya, 34 Sü-Ay 2612, 4a-12a.

Mahabbet itmişidüm cân u dilden  
Ki bir tuşa ireydüm bu 'amelden  
Hele söz çok niçe tatvîl ola hep  
Hakun hikmetleri tafsîl ola hep  
Çü cân olmuşıdı bu 'ilme müştâk  
Bu fende karalardum niçe evrâk  
Yazardum Akdenizün şerh-i hâlin  
Tamâmet vasf kılup kıl u kâlin  
Komayup bunda bir gizlü dakika  
Beyân itdüm kamusun fi'l-hakîka  
Çü bir karn oldu kim bu 'abd-i râgîb  
Deniz ahvâline oldumıdı tâlib  
Tokuzyüz çün otuz olmuşıdı hicret  
Mukarrer oldu böyle emr-i hikmet  
Ki Sultân-ı selâtîn-i zamâna  
Süleymân-ı cihân şâhı yegâne  
Dimiş emrüm budurur bi-tevakkuf  
Tola tâ Mısra 'adlüm bâ-telattuf  
Bu vechile kılur menşûr u inşâ  
Ki Mısra gide İbrâhîm Paşa  
Şehinşehden çü böyle oldu fermân  
Dahı te'hîre yir kalmadı bir ân  
İşidüp bu sözi paşa-yı a'lâ  
Kim emr-i şâhı cândan dutdı a'lâ  
Gemiler hâzır itdürdi mükemmel  
Yarağ oldu vü 'azm ola mu'accel  
Dimişler ehl-i rây olan burada  
Kulavuz da gerekdür bu arada  
Tefahhus olduğında çün kulavuz  
Dimişler vardurur bir kâr-âmûz  
Müdebbirdür be-gâyet san'atında  
Dahı hem müşikâdur dikkatinde  
-Re'îsü'l-bahr Pîrî bin Muhammed  
Bilür nahsı vü hem ol gözledür sa'd  
Bu sözden bendeyi alup kulavuz  
Ümîz olan bu tâ Mısra bulavuz  
Hazân faslıyıdı ammâ ol eyyâm  
Muhâlif yiller esdi kâm u nâ-kâm  
Kaçan kim bahrun ortasına irdük  
Karardı karşumuzdan anı gördük  
Yetişdi şol nefes bādile bārân  
Muhâlif sûret ü hışmile iy cân  
Deniz tûfân-ı Nûh oldu sanurdun  
Eger anda olaydun inanurdun  
Giceden niçe gündüz olmadı fark  
Yakın oldu olayduk cümlemüz gark  
Çeküp gâhî havânun şiddetini  
Gehî mevc-i belânun mihnetini  
Hele beş gün gicesiyle bu veche  
'Azâbı şöyle çekdük itme şübhe  
Muvâfık olsa ger bir lahza rûzgâr  
Hemân 'aksin iderdi yine devvâr  
Bu kamu hâlile paşa-yı 'âlî  
İderdi lutfile dürlü makâli

Kiluban emr-i sübhânı ta'akkul  
Diliyle eyledi Hakka tevekkül  
Gemi ehline virdi istimâlet  
Didi kim komanuz dilde melâmet  
Bilâ-şübhe mukarrer ol olısar  
Ne kim yazılmış ise hem geliser  
Mu'ayyendür ecelsüz kimse ölmez  
Ecel geldükde nesne mâni' olmaz  
Kılalum cehdi maksûda irelüm  
Eyü adıla yâhûd cân virelüm  
Bu halkı almışiken bahr-ı hayret  
Bu sözlerden kamuya geldi gayret  
Giderdi her biri havfı gönülden  
Be-gâyet cehdi kıldı cân u dilden  
Muhassal budurur sözde hulâsa  
Kim âhir Hak yetiştürdi halâsa  
Ziyân olmadı hergiz bir gemiye  
Dahı içinde olan âdemîye  
Selâmet gûşesine çünki irdük  
Beyân itdük size anı ki gördük  
Velî dinlen bu evrâk-ı perîşân  
Sebeb ne oldu cem' olmağa iy cân  
Denizde düşmüşiken ıztırâba  
Nazar kıluridum dâyim kitâba  
Kitâbumda ne yazdum nicedür yol  
Bu fennüm gevherinden gösterem bol  
Görürdi hazret-i paşa-yı a'zam  
'Amel olur kitâbum birle her dem  
Tefehhüm eyledi var anda bir iş  
Murâd idindi ki ide anı teftiş  
Getürdüm gördi hem bir bir nedür ol  
Ne yüzden anunıla gözlerem yol  
Muhassal anladı andan hayâli  
Ne tavrıla bilinürmiş kemâli  
Bu kez bildi ki var anda sadâkat  
Dahı hem 'ilm-i bahriçün hazâkat  
İrürdi ana çün 'akl-ı dirâyet  
Bu 'abdine kılup andan ri'âyet  
Diledi kim kıla bu hâke himmet  
Bulam anunıla gün bigi rif'at  
Nazar kıldı hemân bâ-sıdk u ihlâs  
Kara toprağiken oldum zer-i hâs  
Hemîşe devletile dâyim olsun  
Cihânda 'izzetile kâyim olsun  
Hudâ kılusun anun 'ömrin ziyâde  
İrürsün 'ilm ü fazlın izdiyâda  
Zemîn durdukça dursun yahşî adı  
Zamân içine tolsun 'adl ü dâdı  
Ki kılmışdur bize 'âlî nazar ol  
Dil ü cândan gidermişdür keder ol  
Dedi var sende hayli kâbiliyyet  
Dahı tab'unda gâyet kâmilîyyet  
Kamu olmuş deniz ahvâli ma'lûm  
Degül hiç bir yeri kalbünde mektûm

Dilerven cümlesin rûşen kılasın  
Anunla tâ kıyâmet anılasın  
Düzesin bu kitâbı hûb câmi'  
Bula çok fâyide kim olsa sâmi'  
Ve hem işbu ketbi gâyet gerekdür  
Hazâyinde bulunmak yigirekdür  
Tasîh idüp getür kılma bahâne  
Ki teslim idevüz şâh-ı cihâne  
Bu kula eyle irdi çünki fermân  
Kabûlı dilden oldu anun i cân  
Çi ger evvel yapışdum bu makâle  
Velî irgürmemişidüm kemâle  
Hemân-dem cidd ü cehd itdüm be-gâyet  
Beyâza çıkarup kıldum tamâmet  
Bi-hamdillah kim irgürdük murâda  
Velîkin bir murâdum var burada  
Diyeyin anı hep sırren ve cehren  
Size ma'lûm ola bu cümle esrâ  
Bu denlû kim çalışdum bu kitâba  
Niçe yıllar düşüben ıztırâba  
Çü her bir bende bir kulpa yapışdı  
Anunıla varup lutfâ yetişdi  
Umaram ben dahı işbu kitâbı  
Yazup şerh eyledüm bulam sevâbı 427a  
Okuyuban anı 'âmil olanlar  
Bu deryâ 'ilmine kâmil olanlar  
Diyeler rahmet ide ana Allah  
Kabûl idüp anı ol yüce dergâh  
Anunıla kıla magfûr u merhûm  
Komaya işbu 'abdi şöyle mahrûm  
Fe-emmâ bir dahı vardur cevâbum  
İre sâhib-kemâle çün kitâbum  
Hatâsına ki anun nâzır olalar  
Tasîh itmeklige kâdir olalar  
Ol üstâda Hudâ kılsun terahhum  
Ki eksüklügümü ide tefehhüm  
Tamâm ide ki bula bir hatâyı  
Bula ol bir hatâya bin 'atâyı  
Ki zîrâ yokdurur 'ilme nihâyet  
Buna pes kim ola ki bula gâyet  
Ne 'ilm ola ki ola intihâsı  
Ne kul ola ki olmaya hatâsı  
Dem-â-dem kul işi sehv ü hatâdur  
Tasîh iden anı sâhib-'atâdur  
Hatâ vü sehvile yazdum çün anı  
Velî dinlen nedür bundan me'ânî  
Dürüşüp dil yetürdügince tâkat  
Dahı gamdan bulundukça ifâkat  
Mufassal cem' idüp yazdum bu bâbı  
Bula 'âmil olan tâ feth-i bâbı  
Diye hem bu kula rahmet kıla Hak  
Hudâdan ol da rahmet bula mutlak  
Dahı kim ki işidüp diye âmîn  
Emîn ola belâdan ol da yarın

Bi-hamdillah bi-hamdillah 'adedsüz  
Ki bir derd olmaya ola mededsüz  
Bu derdün dahı bulundı devâsı  
Bu şerhün de bilindi intihâsı  
Bu yüzden üşde kat' itdük kelâmı  
İrişdük hatmine bulduk merâmı  
Tamâm itdük sözi bulup *murâdı*  
Didük târihi ana feyz-i hâdi = 932/1526 (vrk.425-428)

### **Sonuç**

Dünyaca tanınmış bir denizci ve haritacı olan Pîrî Reis aynı zamanda kalemi ve kelamı kuvvetli bir şair ve ahlâkçı olup üstadı ve amcası Kemal Reis'ten ve diğer ehil kimselerden edindiği bilgi, görgü ve tecrübelerini, Bahriyye'sinde didaktik bir tarzda ortaya koymuştur. Bu eserin manzum bölümü, bir denizcilik eseri olmasının yanı sıra, didaktik bir mesnevidir. Tüm İslâm âleminde ve Osmanlı'da ilim ve fenlerin talim ve tedrisinde nasıl deontolojik, pratik ve didaktik hususlar daima öne çıkmışsa, mesleklerin tarif ve tatbikinde de aynı durum belki de daha fazla söz konusu olmuştur. Bu durum ise, mesleklerin sağlam esaslara dayanarak asırlarca ayakta kalmasını sağlayan güçlü bir dinamik ve moral unsur olmuştur. İşte, bu makalede Pîrî Reis'in bir meslekî nasihatnâme olarak sunduğumuz Bahriyye adlı eseri de böyle bir eser olup, bu eserin manzum bölümleri özellikle meslekî ilke ve öğütleri didaktik bir tarzda vermesi ile öne çıkmaktadır. Bu yönden bu eseri bir denizcilik nasihatnâmesi olarak ele alıp sunmak ve eserin bir nasihatnâme özelliği taşıyan manzum bölümünü tanıtmak istedik.

### **Kaynakça**

- Asiltürk, Bâki, *Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler*, Turkish Studies, 4/1-I, Winter, 2009.
- Bostan, İdris, *Pîrî Reis*, DİA, C.34, İstanbul, 2007.
- Bostan, İdris, *Kemal Reis*, DİA, C.25, İstanbul, 2002.
- Kaplan, Mahmut, *Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nameler*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C. 11.
- Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr* (Haz. O.Şaik Gökyay), İstanbul 1973.
- Pîrî Reis, *Kitabı Bahriye*, TTK Yayınları, Ankara, 2002.
- Pîrî Reis, *Kitâbu'l-Bahriyye*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüp., Ayasofya, 34 Sü-Ay 2612.
- Uluslararası Pîrî Reis Sempozyumu Tebliğler Kitabı: 27-29 Eylül 2004, İstanbul, ts.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi, *Kitâb-ı Bahriyye'nin Telifi Meselesi*, AÜ DTCF Dergisi, X/1-2, 1952, 143-146.